

Stephan Sanders

Stephan Sanders is schrijver en heringetreden katholiek. Om de week staat zijn column in *Trouw*

Op deze uitvaart voelde ik mijn depressie scheuren

W e kennen de glamourtrouwpertij: in ons land zijn daar dan op z'n minst één, liefst twee Bekende Nederlanders bij betrokken. Zoiets vindt plaats op Ibiza. Maar spreken over een glamouruitvaart, dat wringt, want er is ook droefenis vanwege de dood. Donderdag 13 augustus, Amsterdam-Zuidoost: het afscheid van Borger Breeveld, in deze krant omschreven als 'Surinaams media-icoon', en daar is niets aan gelogen.

Hij was de man die de hoofdrol speelde in *Wan Pipel*, de film uit 1976 van Pim de la Parra, elk jaar weer te zien op de nationale Surinaamse tv rond Onafhankelijkheidsdag, 25 november. Er zijn flink wat mensen in Paramaribo die de dialogen letterlijk kunnen meezeggen waardoor Borger Breeveld een nationale mascotte werd.

Ikzelf zag die film rond 1980. Eerst begreep ik het probleem niet zo: twee bruine mensen worden verliefd op elkaar. Creool, Hindoestaanse? Kan je dat echt zien? Na afloop begreep ik meer, maar toch niet helemaal.

Zoveel jaren later ben ik erbij op die uitvaart, vanwege Borger, maar vooral toch vanwege zijn dochter Manoushka Zeegelaar Breeveld, ook actrice en een vriendin van jaren her. Als die genegenheid maar lang genoeg aanhoudt, ontmoet je ook de ouders.

Het leek of 'tout' Surinaams Nederland plus Suriname zich verzameld had in Amsterdam-Zuidoost. Ik ben een Nederlander, geboren, getogen, ik werd in de loop der jaren een beetje een geadopteerde Surinamer, ik herkende veel gezichten, zowel van mede- als tegenstanders van wijlen Desi Bouterse, van wie Borger in het verleden de woordvoerder was.

Ze zitten bij deze uitvaart rij aan rij, terwijl ze elkaar vroeger niet zomaar beschouwden als opponenten, maar als regelrechte vijanden, vanwege de Decembermoorden (1982). Dat ging over principes, maar ook simpelweg om lijfsbehoud.

Nu: geen wanklank, de dingen zijn vergeten noch vergeven, maar op dit moment moet de laatste eer gebracht worden aan de man die zich in Paramaribo maar op straat hoefde te vertonen om overal aangeklampt te worden. Er bestaat een Surinaamse, gepacificeerde praktijk van samenwonen.

De uitvaart begint met de dochters van Borger uit zijn twee huwelijken plus kleinkinderen, die zich swingend en handenklappend naar de kist begeven, alsof er een show komt. Borger gaf aan bij zijn dood het leven te willen 'vieren' en zo geschiedde. Let wel, hij was de zoon van dominee Breeveld, een bekende predikant uit de Evangelische Broeder Gemeente (EBG), die niet om loszinnigheid bekendstaat. Wel om praktisch vernuft, en het overvloedig gebruik van het Sranan. En dus zijn er anekdotes en jazzy liedjes, die zonder pardon overgaan in een dienst, waarbij de Heer wordt geprezen en bezongen en een preek over het Bijbelboek Job, gehouden door de jongste broer van Borger, Carl Breeveld, ook een EBG-predikant. Zijn de aanwezigen allemaal zo gelovig? Voor de meeste Surinamers is dat niet een scherpslijpersvraag: bij de laatste eer hoort ook het religieuze. Ikzelf ben even verrast, maar zing later ook de christelijke liederen mee, vanaf de Sranantekst die op de muur wordt geprojecteerd.

Ik was er om afscheid te nemen van Borger Breeveld en mijn afhankelijkheid te betuigen aan zijn dochter Manoushka. Maar er gebeurde nog iets: Orville Breeveld, muzikant en oomzegger van Borger, zong een liedje van André Hazes. Dat had hij zo eigenzinnig tot het zijne gemaakt, dat ik, geen Hazesfan, brak. Of beter gezegd: die slepende depressie van mij, waarover ik vaker schreef, die voelde ik scheuren.

Borger gaf aan bij zijn dood het leven te willen 'vieren', en zo geschiedde

Mooiste kerk | reportage Op het grootste mozaïek van Nederland is te zien hoe gebed de cholera-uitbraak van 1849 stopte. *Trouw* ging langs bij de Heilige Antonius Abtkerk in Scheveningen. Maar hoe lang kan de kerk nog open blijven?

De Venetiaanse glasmozaïeksteentjes vertellen een schrijnend verhaal

tekst **Tiemen Bosma**
foto's **Fenna Jensma**

J e zou er zo voorbij lopen. De Heilige Antonius Abtkerk in hartje Scheveningen is groot, maar valt door de sobere roodbruine bakstenen buitenkant niet zo op. Toch is er zeker belangstelling, blijkt uit het kleine clubje wachtenden buiten. Er zit zelfs een *Trouw*-lezer bij, die vanwege een artikel over de verkiezing van de Mooiste Kerk van Nederland vanuit haar camping naar de kerk is gekomen.

Na tien minuten wachten gaan de deuren open en lopen we naar binnen. Meteen wordt duidelijk waarom deze kerk achtereindertig keer is ingezonden door lezers: een groter contrast met de buitenkant kan haast niet. Een reusachtig, koepelvormig mozaïek van ruim zeventien meter hoog, voor in de kerk, trekt de aandacht.

Maar eerst gaan we zitten. De deuren van de kerk, die meestal gesloten zijn, zijn vanmiddag geopend voor het wekelijkse gratis orgelconcert. Zo'n dertig mensen zijn inmiddels binnengedruppeld en luisteren aandachtig naar de organist, die deze keer alleen stukken van vrouwelijke componisten speelt.

Tijdens het concert schijnt de zon door het roosvenster boven het orgel; het glas-inloodraam zorgt voor een kleurrijke lichtinval in de kerk. Sommige luisteraars hebben hun ogen dicht, anderen kijken strak voor zich uit.

Maar de meesten kijken hun ogen uit: de glas-inloodramen aan de zijkanen, de vele bronzen art-decobeelden en natuurlijk het mozaïek voor in de kerk trekken automatisch hun aandacht. Dat mozaïek springt er extra uit omdat de wanden en het uitdrie-hoeken bestaande, gewelfde plafond spierwit zijn.

"Dit mozaïek is gemaakt van meer dan twee miljoen steentjes", legt Eef van der Mijle na het concert uit. De vicevoorzitter van de stichting Vrienden van de Abt is 'hier om de hoek' geboren en al meer dan twintig jaar vrijwilliger in de kerk.

Zijn grote bos wit krulhaar, in combinatie met een rode korte broek en een bloemetjesoverhemd, maakt hem tot een vrolijke, warme verschijning. Hij praat met aanstekelijk enthousiasme over 'zijn' kerk.

Dat ligt niet alleen aan het gebouw zelf. "Laat ik het zo zeggen: ik ben homo en nergens ben ik zó geaccepteerd als hier. Er

wordt gekeken naar je kwaliteiten, iedereen is hier welkom. Maar ook houd ik heel erg van geschiedenis", lacht hij.

Deze zomer werden hij en de meer dan honderdvijftig vrijwilligers in de kerk opgeschrikt toen de parochie haar toekomstvisie voor de komende tien jaar uitbracht. Van de acht kerken zouden er nog maar twee in het centrum van Den Haag openblijven, ook de Antonius Abtkerk zou vanaf 2032 sluiten.

Die toekomstvisie is nodig, vindt pastoor Dick van Klaveren. "We hebben hier een pastoraal probleem. We zijn door de kritieke grens heengezakt. We kunnen niet meer al onze plekken op een goede manier bedienen, en we moeten nadenken over de kerk van morgen."

"Ik heb er een week slecht van geslapen", zegt Van der Mijle tijdens de rondleiding. "We waren verbijsterd, want we hadden nooit verwacht dat het beste jongetje van de klas ineens eruit zou worden gestuurd."

Welgestelde parochie

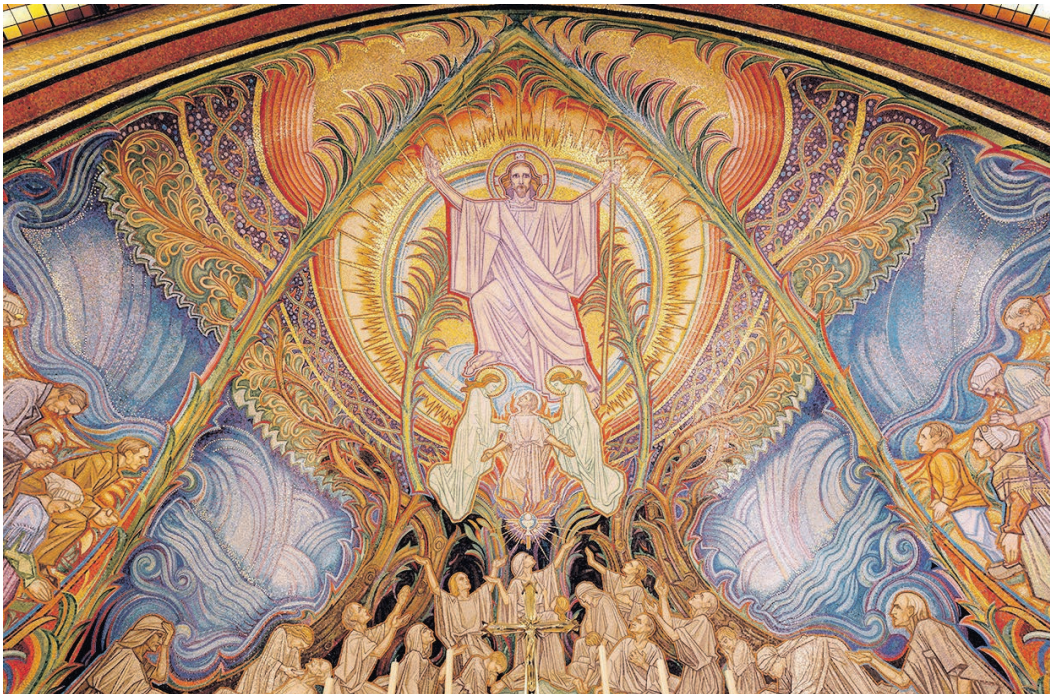
De Heilige Antonius Abtkerk is in 1926 gebouwd vanwege de groeiende bevolking van Scheveningen: er moest een kerk komen met plek voor negenhonderd gelovigen. Maar onder één voorwaarde. Van der Mijle: "Omdat het een katholieke kerk was in een erg protestantse omgeving, mocht het gebouw er aan de buitenkant niet groots en rijk uitzien, zodat niemand zich eraan kon storen."

De keuze viel op het ontwerp van architect Joseph Cuypers en diens zoon Pierre Cuypers jr., respectievelijk zoon en kleinzoon van de beroemde kerkarchitect Pierre Cuypers. Ze werkten nauw samen met mozaïek kunstenaar Antoon Molkenboer, de katholieke edelsmederij Brom en andere kunstenaars. Een echt *Gesamtkunstwerk*, volgens Van der Mijle.

Dat maakt de kerk zo uniek, vindt ook cultuurhistoricus Herman Wesselink. Hij is jurylid van de Mooiste Kerk van Nederland en gek op de kerk. "Toen ik er dertig jaar geleden voor het eerst binnenkwam, maakte de Antonius Abt meteen veel indruk op mij."

Symboliek, kunst en architectuur vormen in de kerk een homogeen geheel. Wesselink: "En dan die aankleding met glas-inloodramen, het mozaïek en de bronzen beelden en altaren. Ze zijn compleet bewaard gebleven, een uniek ensemble."

Het reusachtige mozaïek, ontworpen door Antoon Molkenboer – hij woonde ook om de hoek – bestaat uit meer dan twee miljoen Venetiaanse glasmozaïeksteentjes. Dat kon de kerk wel bekostigen; de parochie was welgesteld en de kerk staat in een rijke buurt. Van der Mijle: "Eigenlijk zou het

Met de klok mee: Het sobere, gebouw in rode baksteen van de Heilige Antonius Abtkerk in Scheveningen. Een detail uit het rijk versierde art-deco-interieur van de kerk. Het Maria-altaar. Detail uit het zeventien meter hoge ‘Gedenkmozaïek’.

In de erg protestantse omgeving mocht het gebouw er niet groots en rijk uitzien

worden geschilderd, maar Molkenboer wist dat er geld was en zei: doe het met Venetiaans mozaïek, dat is veel mooier.” Het Parijse atelier Mauméjean Frères kreeg de klus om het mozaïek te maken. Het ‘Gedenkmozaïek’ is het grootste mozaïek ten noorden van de Franse hoofdstad. In heldere kleuren is een wonderbaarlijk verhaal afgebeeld, waarvoor we onderaan moeten beginnen.

Van der Mijle: “In 1849 bereikte de cholera-epidemie ook Scheveningen. Onderop het mozaïek zie je lijdende mensen die letterlijk en figuurlijk geen geloof meer hebben.” De arme zieken zijn in witte

kleren gehuld en verstrikt in doorns. Opeens worden we opgeschrikt door de melodie van ‘Jesus bleibet meine Freude’, die de ruimte vult. “Oh, dat is Sander”, zegt Van der Mijle. “Die is 88 en nog steeds organist hier, en oefent voor zaterdag. Zo zie je maar dat de gemeenschap nog heel levendig is.” Boven de lijdende zieken zijn mensen te zien met dezelfde witte gewaden die vol verwachting omhoog kijken naar een kelk. “Je ziet het schitteren. Ook zijn de wortels van de levensboom hier weer groen, de kleur van hoop. Deze mensen geloven dat ze beter zullen worden.” Hoe dat gebeurde, is te zien aan de beide zijanten van het kunstwerk. Scheveningers in traditionele klederdracht zijn daar biddend afgebeeld. De pastoor zette de kelk met de geconsacreerde hosties zichtbaar op het altaar, zodat gelovigen in stilte konden bidden. Dit gebeurde in extra gebedsdiensten, ‘estafette-aangelegenheden’, zoals Van der Mijle ze noemt.

“Je gaat het niet geloven”, zegt de kerkkenner. “Vanaf dat moment werd niemand meer ziek en genazen degenen die wel ziek waren wonderbaarlijk snel.” De ziekte kost-

Het licht door het glas-in-lood laat het mozaïek ook weer mooi schijnen

te ongeveer 650 mensen het leven op Scheveningen.

De glas-in-loodvensters verschillen onderling in kleurgradaties; achteraan zijn ze het warmst, roder, vooraan juist blauw en koel. “Je merkt dat daardoor het licht in de kerk ieder uur anders is. Het laat het mozaïek ook weer mooi schijnen, zoals Cuypers het bedoeld heeft.”

We lopen via de mozaïeken kruiswegstaties aan de wanden naar het witmarmeren hoogaltaar en klimmen het trapje erachter op. Zo dichtbij het mozaïek zijn opeens de lijnresten te zien en vallen de gezichtsuitdrukkingen een beetje weg.

Als we zo de kerk in kijken, lijkt het interieur een mooi geheel dat de tand des tijds heeft doorstaan. Op een paar dingen na. Van der Mijle wijst naar de zes grote bronzen art-decokandelaren voor ons: “De kaarsen hebben we vervangen door elektrische, omdat ze zo vervuilden. Zelfs de klepjes van het orgel, dik veertig meter verderop, gingen door de vettigheid niet meer goed open en dicht.”

Rijksmonument

We stappen weer af. De rondleiding is klaar, het hoofd barst van de informatie, maar Van der Mijle bedenkt dat hij nog één ding wil laten zien: de biechtstoel. “Een klant van mij is psychiater en die zei altijd: wat jammer dat jullie de biecht niet meer hebben, dat had ons de helft van het werk gescheeld.”

“En natuurlijk heeft de katholieke kerk foute dingen gedaan, maar er is en wordt ook zoveel goeds binnen deze kerk gedaan. Hier is iedereen waardevol, en is er voor iedereen plek. Dat vind ik er zo fijn aan.”

De pastoor is het met hem eens. “Het is vreselijk, en heel erg voor de mensen die daar een heel pad hebben afgelegd. De Antonius Abt is uniek.” Het bestuur zegt haar best te gaan doen om de kerk als katholieke kerk open te houden. Tegelijk is de pastoor realistisch, en zegt: “Het heeft geen zin om wijkkerken open te houden.”

De toekomst van de katholieke kerk ligt bij de volgende generatie, vindt de pastoor. “Die gaat niet meer naar een kerk omdat die om de hoek is, maar die gaat op zoek naar een kerk waar die zich thuis voelt. Ook als dat wat verder is.”

Het laatste woord is volgens de Vrienden van de Abt nog niet over het rijksmonument gesproken. “We laten het er niet bij zitten. Maar als het echt niet anders kan, dan moeten we er hier misschien maar een cultureel centrum van maken.”